

A nevelésbe vett gyermekek vagyonának kezelése

I. Bevezető

Jelen értekezésben röviden¹ szeretnék foglalkozni a nevelésbe vett kiskorúak vagyonának kezelésével, annak történeti aspektusait és a jelenleg is hatályba lévő rendszer kialakulását a fókuszba állítva. A kiskorúakat² érintő és napjainkban a közérdeklődés homlokterébe kerülő problémacsoportok között ez a kérdéskör általában méltatlanul nem szerepel. Pedig visszaélésre, rossz gyakorlatra és szabályokra, valamint a vagyonkezelést végzők és az intézmények részéről tanúsított negligenciára szép számmal hozhatóak a példák a gyakorlatból.

A gyermek „*best interestje*”³ egy olyan nemzetközileg is elfogadott és védendő érdekhalmaz, amely önmagában arra kötelez bennünket, hogy valamennyi kiskorú tulajdonát és tulajdoni várományát a lehető legnagyobb gondossággal kezeljük és fokozottan védjük.

II. A lehetséges vizsgálódási szempontok

A *történeti kontextus* rávilágít a gazdasági és társadalmi szükségszerűségekre és a jogintézmények változására, a fejlődés azonban korántsem mutatkozott egyértelműen lineáris irányúnak témám szempontjából. A gyámság és a kiskorúak vagyonának kezelése a jogtörténet során a modernításban összefonódott a *gyámhatóságok és gyermekvédelem rendszerével*, melyekkel az alábbiakban csak utalásszerűen fogok foglalkozni.

A *polgári jog* biztosítja a személyek jogait és kötelezettségeit a fejlett jogrendszerekben. A kiskorúak speciális helyzetet foglalnak el, hiszen lehet tulajdonuk, de azzal, kevés kivétellel nem rendelkezhetnek. Alapvető fontosságú tehát, hogy mire és milyen feltételekkel bízunk vagyonuk kezelését, amennyiben az a célunk, hogy az ne sérüljön és lehetőleg gyarapodjék. A modern és fejlett jogrendszerekben a tulajdoni viszonyok stabilitása miatt maga a tulajdon és a tulajdonnal való tényleges rendelkezés joga tehát *elvált* a gyermekek tekintetében. Vagyonuk jogi védelme egyrészt az őket képviselő és helyettük eljáró teljes jogú felnőtt jogalanyoktól, másrészt az állam erre felhatalmazott szervrendszerétől, annak működésétől *függ*.

Speciális szociális, pszichológiai és egyéb vonatkozásai miatt ezek a jogviszonyok nagyon sérülékenyek, így a *garancia- és kontrollrendszer* kiépítése és működtetése alapvetően az állam feladata. Társadalmi szinten sokszor nagyobb árat kell fizetni, azért, ha a már meglévő és kiskorúak tulajdonában lévő vagyonra „nem vigyázunk”, mint egy jól működő vagyonkezelői rendszer fenntartásáért. Jelenleg az állam nem kíván ezzel a kérdéssel túl szigorúan foglalkozni és ez nem a szabályok mennyiségének vagy minőségének, hanem alkalmazásuknak és az állami szervezetrendszer hiányosságainak, túlterheltségének tudható be. A gyermekek ellen elkövetett számtalan jogsértés

¹ A téma részletes kifejtését a kiskorúak vagyonának kezelésével foglalkozó phd dolgozatban szeretném kidolgozni.

² A továbbiakban a kiskorú és gyermek kifejezéseket szinonimaként kívánom használni, és a 0-18 évig tartó életszakaszt értem alatta.

³ 1991. évi LXIV. törvény a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről, (a továbbiakban: New Yorki Egyezmény)

közül a nagy nyilvánosság előtt, a vagyonsértés a legelhallgatottabb. Átfogó kutatások hiányában ennek okaira csak spekulatív elgondolásaim lehetnek.

Önmagának mindenki árthat s vállalhat kockázatot, ha képes a szabad, tájékozott és felelős döntésre. A gyermekek esetében maga az Alkotmány és nemzetközi egyezmények teszik állami kötelességgé a gyermek fejlődési útjának megóvását a veszélyektől és kockázatoktól, éppen annak érdekében, hogy felkészülhessen a felelős és tájékozott döntésekre, mihelyst életkorával vélelmezett érettsége erre képessé teszi. Olyan kockázatvállalásoktól is meg kell óvnia az államnak a gyermeket, amelyekkel kapcsolatban életkoránál – pontosabban az ez alapján feltételezett (testi, szellemi, erkölcsi és társadalmi) érettségénél – fogva nem képes megismerni és értékelni sem a választható lehetőségeket, sem pedig választása következményeit saját személyiségére, illetve későbbi életére és társadalmi beilleszkedésére nézve.⁴ A gyermek védelemhez és gondoskodáshoz való joga, egyben kötelezettségeket keletkeztet az állam, egyes intézmények és a gyermek gondviselői irányában. Az *állam védelmi kötelessége* a gyermek alapjogainak korlátozásához is vezethet adott esetben. Alapvető kérdés tehát, hol húzódik *a határ* a gyermek önálló joggyakorlása és a közvetlen felügyeletet ellátó felnőtt és az államhatalom képviselőjének kötelező kontrollja között.

A modern jogrendszerek általában két tényezőt szoktak vizsgálni e tárgy körben. Egyrészt, hogy a gyermek általában elég érett-e az önálló döntésre; másrészt pedig a döntés tárgyát, vagyis hogy in concreto mihez kell az érettség. Ezt a vizsgálatot nyilván nem lehet minden egyes esetben elvégezni, ezért a jogszabályok normatív és kógens módon rendezik az életkori és az ügycsoportbeli korlátokat.⁵ A gyermek belátási képességének korlátozottsága, vagyis szellemi éretlensége *megdönthetetlenül vélelmezett bizonyos életszakaszban*.

A jogbiztonság, mint egyfajta közérdek és a gyermek védelme, döntése következményeitől való megóvása a fő érve tehát ezeknek a korlátozásoknak, amelyek azonban nem szolgálhatnak semmiféle joggal való visszaélést. Az említett *közérdekből és a gyermek érdekéből történő jogkorlátozás* a gyakorlatban legtöbbször átfedi egymást.

Fontos polgárjogi garancia magának a gyermeknek a *bevonása* az őt érintő döntésekbe, bizonyos életkor felett pedig a gyermek együttdöntési joga. Ez akkor lehet hatékony, ha a gyermek tisztában van jogcselekményeinek következményeivel, jogi lehetőségeivel. Ennek alapját szocializációja, nevelése és oktatása teremti meg, amihez hozzájárul az adott társadalmi, intézményi és interperszonális háló befolyással bíró hatása.⁶

A vagyoni jogok alatt a vagyon polgárjogi klasszikus definícióját értem, tehát a kiskorú tulajdonában lévő aktívákat és passzívákat illetve a jogilag „belátható” tulajdoni várományokat. Elcsépett szlogen, hogy a *tudás* is egyfajta tőke. A gyermekkorban megszerzett tudás, szintén egyfajta olyan vagyoni jognak tekinthető, mely nem azonnal, hanem a gyermek felnőtté válásakor válik valóban pénzben

⁴ 21/1996. (V. 17.) AB határozat 74., 80.

⁵ A cselekvőképesség korlátozásának szabályaival.

⁶Erről bővebben írtam: Kulcsár Judit: A gyermekek társadalmi helyzete, interperszonális viszonyai kultúrtörténeti, társadalomtudományi megközelítésekben http://www.ajk.elte.hu/file/THEMIS_2014_dec.pdf 151-184.(hivatkozások ott)

kifejezhető vagyonná. Ennek védelme főképp esélyegyenlőségi és oktatási aspektusból vizsgálható, de jelen dolgozatban ezt a témakört nem tárgyalom.

Napjainkban általánosan elfogadott jelenség, hogy az életkori határok elmosódnak. Sok tekintetben a gyermekek hamarabb „felnőttek” lesznek, mint a törvényes életkoruk. Más tekintetben viszont egyáltalán nem készülnek fel a felelős életkor utáni életre. Ez különösen igaz az állami gondoskodásban élő gyermekekre, akik többnyire családi háttér és valós segítő mikroközösség nélkül indulnak el az életben. Az elhagyatottság pszichés feloldásának, továbbá az alacsony iskolázottságnak is betudható, hogy az ilyen gyermekek kevés sikerrel tudják megőrizni és hasznosítani az állami gondoskodás éve alatt felhalmozódott vagyont.⁷ *A fiatalkoriúak vagyonkezelési problémáival* és állami segítési formákkal, mint például az utógondozás jelen tanulmányban terjedelmi okokból nem tudok foglalkozni. Fontosnak tartom azonban, hogy a kiskorúság ideje alatti vagyonkezelési jogcselekmények kihatással lesznek „frissen” nagykorúvá vált személyek anyagi helyzetére, és bizonyos nekik járó állami juttatások megigénylésére is.

Vagyonkezelési etikai és jogi kérdés az *öröklés az állami gondoskodásban nevelkedett gyermekek után*. A súlyosan fogyatékos, többszörösen hátrányos helyzetű gyermekek, akik közül sokaknak a prognosztizálható élettartamuk igen rövid, leszármazóik nagy valószínűséggel nem lesznek. A számláikon gyűlik az ellátmány, a családi pótlék fel nem használt része, az árvaellátás. A gyakorta bekövetkező haláluk után ezt az összeget nem ritkán olyan szülők öröklik, akik soha sem érdeklődtek a bekerülés után a gyermek iránt, őt sohasem látogatták, gondozási díjat nem fizettek. Sőt, olyan is akad közöttük, akinek tettelegessége volt az oka a gyermek súlyos fogyatékoságának, és az otthonba kerülésének. Mégis hatályos jogunk szerint az ilyen szülők is örökölnék a gyermekük után.⁸ Ezt a témát jelezni szeretném itt, bővebb kifejtés nélkül.

A gyermekek bizonyos életkortól *munkát* vállalhatnak és keresményükkel maguk rendelkeznek, az ezekkel kapcsolatos jogi eljárásokra és dilemmákra sem fogok kitérni az alábbiakban. Ezt az eredetű vagyont maga a kiskorú kezeli, így egészen eltérő problémákat vet fel, mint a gyámi vagyonkezelés. Mind vagyonhoz való hozzájutás mikéntje (gyermekmunka) mind az afölött való rendelkezés mikéntje túlfeszítené jelen értekezés tematikáját, de a „kiskorúak vagyonának kezelése” témának integráns része ez a kérdéskör.

III. Jogképesség, cselekvőképesség, képviselet, gyámság

A kiskorúak vagyonának kezelése jogelméleti szempontból a jogképesség és cselekvőképesség valamint a képviselet jogintézményein alapszik elsősorban, ezért röviden foglalkozok velük.

A jogtörténetben a kezdetektől ismert annak a gazdasági szükségletnek különböző jogi konstrukciókban történő szabályozása, amikor egyes személyek *vagyonuk kezelését, hasznosítását* nem tudják, vagy nem kívánják személyesen megvalósítani. Ilyen esetben a vagyonkezelés történhet a vagyon tulajdonosától elkülönült személyiséggel rendelkező *szervezeteken keresztül*, ahol a tulajdon közvetetté válik és az adott, leginkább gazdasági társaságban meglévő részesedés jeleníti meg a

⁷ Rác Andrea: Posztadoleszcensek az ontológiai stádiumban megrekedt állami gyermekvédelem rendszerében in: <http://www.mtapti.hu/pdf/mtracza.pdf> Budapest 2009.

⁸ Ennek gyakorlati feloldása lehet az életbiztosítás kötése abban az esetben, ha van testvér az ő javára. Ilyenkor is veszély, hogy ha a kedvezményezett testvér a szüleivel él és a biztosított a testvér nagykorúsága előtt hal meg, hiába örökli a pénzt, a szülő vagyonkezelés címén hozzáférhet és jelenlegi szabályaink alapján a szankciós jelleggel történő vagyonkezelés pont az „ilyen” szülőkkal szemben valós védelmet nem biztosít.

tulajdonos vagyoni jogait, illetve kötelmi jogviszonyon, *szereződésen alapuló*, vagyonkezelésre irányuló jogügylet alapján⁹ valamint *hatósági aktus* által erre feljogosított személyek útján.

A nyugati jogtörténet a gyermekkorúak jogait illetően hosszú utat járt be. Kezdetben meg kellett érteni és definiálni kellett a különbséget az életkoruk miatt nem teljes jogú jogalanyok és a felnőtt jogalanyok között. A gyermekek egyik legősibb jogosultsága, melynek elismerése és betartása, ha nem is konzekvensen, de valamennyi áruterelő társadalomban megjelent, a *vagyoni jogok* voltak. Az öröklés jogintézménye volt az egyik legfontosabb, de nem egyedüli kényszerítő elem, amelynek hatására a gyermekeket megillető jogosultságok egy csoportja jogilag elfogadottá vált. Ennek folyománya és egyben feltétele is volt a fejlettebb jogrendszerekben a *jogképesség és a cselekvőképesség* jogintézményeinek kimunkálása.¹⁰ Hosszú évszázadokon át egyes emberek között különbséget tettek személyi állapotuk szerint. A modern euro-atlanti jogrendszerek szakítottak ezzel, deklarálva valamennyi ember általános, feltétlen és egyenlő jogképességét, mely így a gyermekekre is fogantatásuk pillanatában érvényes, annak korlátozhatatlanságával együtt. A jogképesség fogalma tehát azt jelenti, hogy a személynek jogai és kötelességei lehetnek, hogy ezekkel miként tud élni, azt határozza meg a cselekvőképesség.¹¹ A magántulajdonra épülő jogrendszerekben, ezen jogintézmények kifejlődése tette lehetővé rendezni a vagyon kezelését és biztosítását, a joggyakorlás kiszámíthatóságát függetlenül annak tulajdonosától. Ezáltal tudott a gazdasági élet és vele együtt a jogrend is egyre bonyolultabb és fejlettebb formákat elérni.

A cselekvőképesség a képességen alapuló megközelítés¹² szerint egy szociális fogalom és jogi *fikció*, mely szerint, bizonyos életkorban vagy elméleti állapotban a személy nem képes cselekedeteinek jogi és reális következményeit belátni, így az ő cselekedeteik nem adekvátak a társadalomban elvártakhoz képest és valószínűleg hátrányos következményekkel járnának a maguk és egyéb személyek számára is. Így mind a képességében korlátozott személy, mind a társadalom jogbiztonságát védik a cselekvőképesség korlátozásával. A mai jogalkotás már nem alapszik a fenti fikció mindenhatóságán, így a kiskorút bizonyos érettségi szint fölött nagyon sokféle, őt érintő döntésbe illetve jogügyletbe be kell vonni, meg kell kérdezni és véleményét figyelembe kell venni, főleg személyi, családi és tulajdoni viszonyait illetően.¹³ Bizonyos kérdésekben pedig az együttdöntés valamint az önálló döntés joga illeti meg a korlátozottan cselekvőképes kiskorút.¹⁴

⁹ Sándor István: A bizalmi vagyonkezelés és a trust Budapest, 2014. 7-21.

¹⁰ Vékás Lajos: Öröklési Jog Budapest 2002.6-12.

¹¹ A cselekvőképesség az embernek az a joga, hogy saját akaratnyilatkozatával, saját nevében szerezhet jogokat és vállalhat kötelezettségeket. Kizárólag azt az ember illeti meg, aki az ügyei viteléhez szükséges belátási képességgel rendelkezik, azaz akaratnyilatkozata kialakításában szellemi és/vagy testi fogyatékosága nem akadályozza. A jogtudomány különbséget tesz a cselekvőképesség aktív és passzív oldala között. Az aktív cselekvőképesség azt jelenti, hogy az ember saját maga köthet szerződéseket vagy tehet egyéb jognyilatkozatokat; míg a hozzá intézett nyilatkozatok érvényes elfogadására vonatkozó képesség a passzív cselekvőképesség fogalmi körébe tartozik. A törvény a cselekvőképesség szabályozásánál abból az elvből indul ki, hogy a cselekvőképesség minden embert megillet, ha cselekvőképessége a törvény értelmében nem esik korlátozás alá, vagy nincs kizárva. Polgári jogi szempontból az általános jelenség a cselekvőképesség teljessége Ezért a Ptk. nem a cselekvőképességgel bír, hanem a cselekvőképesség hiányának két különböző joghatállyal járó fokozatába tartozó, a cselekvőképességükben korlátozott és a cselekvőképességgel nem rendelkező (új Ptk szerint cselekvőképtelen kiskorú vagy cselekvőképességükben teljesen mértékben korlátozott nagykorú) személyek körét határozza meg. A cselekvőképtelenség, illetőleg a korlátozott cselekvőképesség intézménye lényegében védeni kívánja azoknak a személyeknek a törvényes érdekeit, akik fiatal koruk vagy testi, szellemi fogyatékoságuk miatt erre nem képesek. A védelem minden esetben objektív körülmények alapján illeti meg az érintett személyt. A törvény tiltja, hogy bárki - akaratától függetlenül - cselekvőképessége korlátozására irányuló szerződést kössön, vagy egyoldalú nyilatkozatot tegyen. A tilalomból értelemszerűen következik, hogy a cselekvőképesség teljes kizárására, illetőleg cselekvőképesség kiterjesztésére irányuló szerződés vagy egyoldalú nyilatkozat is semmis.

¹² Jakab Nóra: A cselekvőképesség elméleti háttéréről és a szellemi egészség jogáról in: www.mjzs.uni-miskolc.hu/201001/9_jakabnora.pdf 2015. február 11.

¹³ A 2013. évi V. törvényben (a továbbiakban: az új Ptk.) is rögzítésre került, hogy a törvényes képviselő köteles a korlátozott cselekvőképességű kiskorú véleményét figyelembe venni, a kiskorú személyét és vagyonát érintő jognyilatkozat megtétele során. Az ezzel kapcsolatos elvárást a szülői felügyeleti jog általános szabályai között a 4:148. § tartalmazza, mely összhangban áll New Yorki Egyezmény 12. cikkében foglaltakkal. Ennek értelmében a részes államoknak biztosítaniuk kell, hogy az ítélőképessége birtokában lévő gyermek az őt érintő ügyekben szabadon kinyilváníthassa véleményét és a gyermek véleményét – figyelemmel korára és érettségi fokára –

A *gyámság* egy olyan jogintézményként jött létre, mely egyfajta képviseleti jogosultságot illetve vagyonkezelői jogokat hozott létre a cselekvőképességgel nem rendelkező kiskorúak tekintetében. Azonban kezdetben ennek a viszonynak a hatalmi része volt domináns, keveredett benne az oltalmazás és gyám saját vagyoni, hatalmi érdekeinek motivációja. Sok évszázados jogfejlődés tisztázta le a gyám tisztségének mára megismert formáját. A mai gyámság elsősorban a kiskorú a törvényes képviseletét biztosítja illetve a szülői felügyelet pótolja, adott esetben a gyermekről való tényleges gondoskodásra is kiterjed, egy erős államhatalmi kontroll mellett.¹⁵

A következőkben a gyámi vagyonkezelés történeti áttekintését követően a New-Yorki Egyezmény ratifikálása utáni jogi helyzetet szeretném bemutatni érdemeivel és hiányosságaival egyetemben. Alapvető feladatunk az Egyezmény alapján is¹⁶ a gyermekek vagyonának megőrzése, gyarapítása és az arról való közös gondolkodás, miként lehetne a rendszerszintű hibákat a leghatékonyabban kiküszöbölni.

IV. A feudális magyar jogrend

A korai feudális magyar jogrend a *sokszínű rendi jogállást* tükrözte. A jog a törvénykezés gyakorlatában, a bíróságok elé kerülő ügyek körének megfelelően, a helyi szokásokhoz és érdekekhez igazodva alakult. E tendencia érvényesülését segítette a központi hatalom még viszonylag gyenge befolyása, valamint a szabályozatlanság is. A jogalkotásban meghatározó szerepet igénylő államhatalom ez idő tájt nem volt alkalmas arra, hogy a társadalom minden rétegét lefedje jogalkotói tevékenységével. A hézagokat csak a helyi joggyakorlat töltötte ki. A jog tartalmát tehát az uralkodói akarat és az élet mindennapjainak követelményeit, a társadalmi igényeket és rendi kiváltságokat figyelembe vevő helyi joggyakorlat alakította.

A jogbiztonság követelménye, az állam jogrendezési törekvései, a rendi országgyűlések jogmeghatározó szándékai egyaránt az élő jog összefoglalásainak irányába mutattak, és ennek legfontosabb eredménye a Werbőczy –féle Hármaskönyv. A király 1514-ben megerősítő levelével is ellátta, de a szentesítést már megtagadta tőle, így nem lehetett része a törvényi jognak. Az ítélmester saját költségén Bécsben nyomtattatta ki művét, s küldte szét a vármegyéknek és a bíróságoknak. A joggyűjtemény rendkívüli jelentőségét jelzi, hogy évszázadok alatt a legalapvetőbb magyar jogi hivatkozássá vált, s a "nemesség bibliájaként" a polgári átalakulásig a magyar jogélet meghatározója maradt.¹⁷

kellően tekintetbe kell venni. Az 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról, (a továbbiakban: Gyvt.) 8. § (1) bekezdése szerint: A gyermeknek joga van a szabad véleménynyilvánításhoz, és ahhoz, hogy tájékoztatást kapjon jogairól, jogai érvényesítésének lehetőségeiről, továbbá ahhoz, hogy a személyét és vagyonát érintő minden kérdésben közvetlenül vagy más módon meghallgassák, és véleményét korára, egészségi állapotára és fejlettségi szintjére tekintettel figyelembe vegyék. Az 149/1997. (IX. 10.) a gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról szóló Kormányrendelet, (a továbbiakban: a GYER) szerint 2. § a) az *ítélőképessége birtokában lévő gyermek*: az a kiskorú, aki életkorának és értelmi, érzelmi fejlettségének megfelelően képes - meghallgatása során - az őt érintő tények és döntések lényegi tartalmát megérteni, várható következményeit belátni.

¹⁴ Új Ptk. 2:12. § 2:14. § 2:15. § 2:16. § 2:17. §

¹⁵ Zámbo Géza: A gyermekvédelmi gyámság Szeged 2004. http://doktori.bibl.u-szeged.hu/542/1/de_2933.pdf 2015.03.12.

¹⁶ 18, 19, 20. cikkelyek

¹⁷ Mezey Barna: Jogalkotás a 16–19. századi Magyarországon Rubicon in <http://majt.elte.hu/Tanszkek/Majt/Magyar%20JogtorteNET/magyarazatok/mezeybarna-jogalkotasmagyarorszag.htm> 2015.03.12.

Ami a *gyámság* jogintézményét illeti, a római jog¹⁸ középkori recepciója Magyarországon is végbement. Első királyaink nem alkottak kifejezetten a gyámságra vonatkozó rendelkezéseket, elsősorban a családi körben gondoskodtak az árvákról. A gyámság intézményét törvényi szinten II. Ulászló rendezte az 1510. évi IV. tc.-kel. A gyámi hatalom legrégebb formája a magyar jogban a nemzetségi gyámság volt. A törvényes kort – 24 évet – még el nem ért gyermekek, apjuk halálát követően a nemzetség férfi tagjának hatalma alá kerültek.¹⁹

Feudális jogunkban a nemesek tekintetében a gyámnak az volt a fő kötelessége, hogy a vagyon épségére ügyeljen. Az atya kijelölhette a gyámot kiskorú gyermeke számára (végrendeleti gyámság), ennek hiányában a törvényes gyámság címén az anya vagy az osztályos atyafiak következtek abban a sorrendben, ahogyan a gyámolt esetleges halála után a jószágaiban örökölniük kellett. Végül végrendeleti és törvényes gyámság hiányában a király, a nádor, 1765 után a jószágok fekvése szerint illetékes vármegye hatósága rendelt gyámot. A polgároknál a városi hatóság rendelt ki gyámot; ő a családapá gondosságával, évenkénti számadás mellett volt köteles a vagyont gyümölcsöztetni. A városokban külön hatósági személy, az *árvaatya* vagy az *árvahivatal* felügyelt a gyámsági ügyek vitelére. A jobbágyok is maguk rendelhetek gyámot kiskorú árváik számára; ha nem tették, a földesúr intézkedett. A gyám vagyonkezelésére is a földesúr ügyelt fel. A gyámsággal kapcsolatban a jobbágyközségekben számtalan helyi szokás alakult ki és érvényesült.²⁰

A *Werböczi-féle Hármaskönyv* gyámságot tárgyaló része római jogi hatást tükröz különösen a gyámság fogalmának meghatározása, a gyámság fajtáinak hármas felosztása, a gyám kimentésének esetei tekintetében. Rögzítésre került a Hármaskönyvben, a gyanús gyám fogalma is. A gyám akkor minősülhetett gyanúsnak, ha saját vagyonát pazarolta, ok nélkül rosszul bánt a gyámolttal, ha az a ruháztatás vagy élelmezés terén hiányt szenvedett, ha gyám maga rossz erkölcsű, szegény, vagy a gyámolt atyjának ellensége volt, illetve akinél tartani lehetett attól, hogy a gyámolt javainak eltulajdonítására törekszik. Ezért igen részletesen szabályozta a gyám számadási kötelezettségét, a vagyonkezelését és ellenőrzését. Általában férfit rendeltek gyámul. Gyámságot nem volt köteles vállalni a sokgyermekes, távol lakó, fontos közhivatalt betöltő, öreg, beteg személy, illetve nem lehetett gyám a rossz erkölcsű, pazarló, nincstelen, ítélet alatt álló, infámis vagy hatalom alatt álló személy sem. A haladó szellemű szabályok azonban a fent említett okból kifolyólag sem tudtak maradéktalanul érvényesülni.²¹

A vagyonos árvák birtokainak felélésén gazdagodó főurak hatalmának megerősödése ellen az *abszolutista uralkodók* szerettek volna fellépni. Így került sor 1715. évi 68. tc. meghozatalára. A leltárral való átvétel és a számadási kötelezettség uralkodói előírását, azonban nem ellenőrizték a gyakorlatban a megyék, s így azt nem tartották be. Ennek a problémának az orvoslására hozták létre 1783-ban a Helytartótanácsban beül az árvaügyi osztályt, mely a csökkentette az ügyek elbírálásának idejét. II. József által létrehozott árvapénztárakat is ez a szervezet felügyelte. Az árvapénztárakban

¹⁸ Már a római jogban is élesen elkülönült az atyai hatalom intézménye a gyámságtól, az apai hatalom alatt álló személy gyakorlatilag teljesen az atyai hatalom gyakorlójától függött mind személyében, mind vagyoni téren, nem rendelkezett önálló jogalanyisággal. A gyám ezzel szemben idegen vagyont kezelt, a gyámoltét, aki már akkor is önálló jogalanyisággal rendelkezett. Elszámolási kötelezettsége volt. A gyámság gyakorlatilag az önjogi személyek cselekvőképességének pótlására szolgáló jogintézmény volt.¹⁸ A gyámság alapvető célja a római jogban a vagyon egységének védelme volt, melyet mind jobban igyekeztek kontrollálni különböző típusú előírásokkal, mint például elidegenítési tilalom valamint biztosítékadási kötelezettség. Brósz Róbert-Pólay Elemér: Római jog Budapest, 1974. 171.

¹⁹ Holub József. Az életkor szerepe a középkori jogunkban és az 'időlátott levelek'. Budapest 1922.24.

²⁰ Zámbó Géza: A gyerekvédelmi gyámság Szeged 2004. http://doktori.bibl.u-szeged.hu/542/1/de_2933.pdf 2015.03.12.

²¹ Zámbó Géza: A gyerekvédelmi gyámság Szeged 2004. http://doktori.bibl.u-szeged.hu/542/1/de_2933.pdf 2015.03.12.

történő pénzelhelyezés valódi indoka egyfajta hitelnyújtás volt az államnak, az akkor folyó török háborúk idején. Csak a háborúk befejeztével juthattak a jogosultak a pénztárban őrzött pénzükhöz.²²

A magyar joggyakorlat a 19. századig nem kötelezte a rosszhiszemű birtokost a birtok hasznainak kiadására, ezáltal sok esetben, ahol nem maradt fenn a birtokközösség, lehetőségessé vált a gyámolti vagyon felélése, elherdálása. Bár megpróbáltak ez ellen tenni az uralkodók, a vagyon feletti korlátlan rendelkezési jog ahhoz vezetett, hogy a *gyámságot, mint hasznot hajtó jogot* fogták fel a magyar feudális joggyakorlatban. Az árvák pénzének hasznosításából sokan meggazdagodtak annak következtében, hogy a helyi szokások és a felügyelet lazaságai lehetővé tették a gyám összejártságát a községi előljárókkal.²³

A 19. század elején megszorodtak a gyámi visszaélések miatti perek a nemesi árvák részéről, melyek eldöntésénél a Kúria azt vizsgálta, hogy az adott jogügylet előnyös volt-e a gyámolt számára. Ha a gyámoltnak bizonyított kára keletkezett, az ügyletet semmisnek mondta ki a bíróság. Egy 1807-es kancellári rendelet minden árva vagyonba tartozó ingatlan értékesítését a Helytartótanács engedélyéhez kötötte. A város által a gyámok visszaéléseit megakadályozandó létrehozott árvapénztárak által kezelt pénzt gyakran maga a város „kölcsonözte ki”. Visszaélésekre így a városi joggyakorlat is alkalmas volt. A jobbágy árvák esetében a földesúr vagyoni érdekei ellen tenni még sokkal nehezebb volt.²⁴

A *feudális magyar joggyakorlat* a nagycsalád felbomlása után az árvák helyzetét nem igazán tudta rendezni, a viszonylag sok jogszabály ellenére sem. Rendi hovatarozástól függő szabályok és joggyakorlat alakult ki, de a gyám általában a saját vagyonának gyarapítására használta fel gyámi vagyonkezelői tisztségét. Ezt erősítette a kaotikus, ad hoc módon működő vagy éppen hiányzó gyámügyi szervezetrendszer is.

V. A polgári jogrend megszületése, a gyámtörvény

A 19. században, a polgári jogi kódexek megszületésének elsődleges célja a modern kapitalista viszonyok között a tulajdon és a jogügyletek kiszámíthatóságának megteremtése volt. Ebben a viszonyrendszerben a kiskorúakra vonatkozó szabályok is alapvetően a fenti célokat szolgálták. A jogképeség és cselekvőképesség valamint a képviseleti szabályok kimunkálásával hosszú időre az európai jogrend elveit és gyakorlatát alapozták meg ezek a törvénykönyvek a gyermekek jogait illetően is. Ez sok esetben nem jelenthetett ekkor még plusz védelmet a gyermekek számára, mert ehhez a jogegyenlőség vívmányán túl szükséges volt a másod-és harmadgenerációs alapvető emberi jogok kimunkálására továbbá a gyermekek számára biztosított külön jogok elfogadására is, ez a folyamat azonban csak a II. világháború után bontakozott ki.²⁵ Fontosnak tartom kiemelni, hogy a magyar gyámtörvény talán pont a kiskorúak vagyonát illetően nagyon cizellált és haladó szellemű szabályozást nyújtott. Ez azonban túl a gyermekek védelmén, a feudalizmust felszámoló polgári fejlődés útjának szükséges követelménye volt. A vagyoni viszonyok terén a jogbiztonság megteremtéséhez ez éppúgy hozzátartozott, mint az ingatlan nyilvántartás rendezése. A modern

²² Degré Alajos: A magyar gyámsági jog kialakulása a dualizmus korának gyámsági kódexéig Budapest 1977. 51.-53.

²³ Katonáné Pehr Erika: Változások a gyámság szabályozásában, különös tekintettel a gyámrendelésre in: <http://ptk2013.hu/szaccikk/dr-katonane-dr-pehr-erika-valtozasok-a-gyamsag-szabalyozasaban-kulonos-tekintettel-a-gyamrendelesre-csj-20142-1-10-o/3998> 2015.03.12.

²⁴ Degré Alajos: A magyar gyámsági jog kialakulása a dualizmus korának gyámsági kódexéig Budapest 1977.3.-9.

²⁵ Dr. Filó Erika, Katonáné dr. Pehr Erika: Gyermeki jogok, gyermekvédelem Budapest 2009.21-27.

kapitalista fejlődésben lemaradásait behozni próbáló korabeli magyar társadalom fejlődésének tehát egyik fontos elemeként is felfogható a gyámságról és a gondnokságról szóló 1877. évi XX. tc.²⁶ röviden a gyámtörvény (a továbbiakban: Gyt.) megszületése.

A forradalom nyomán és az azt követő jogi reformok, mint az 1848-as ösiség eltörlése és úriszéki bíraskodás megszüntetése szimbolikusan is lezárta a feudális jogrendet hazánkban, de az új, főképp felülről bevezetésre kerülő polgári jogszabályok gyökértelenül és intézményrendszer hiányában a folyamatos módosításoknak estek áldozataul.²⁷ A joggyakorlatban jelentős előrelépés nem történt a gyámság jogintézménye terén sem. Eljárási szabályok híján, az átmenetileg bevezetésre kerülő Optk²⁸ és a lassan kialakuló gyámügyi szervezetrendszer sem tudta megakadályozni a visszaéléseket továbbá a kaotikus jogalkalmazást. 1870-ben felállították az árvaszékeket, de a gyámügyi ügycsoportok csak egy része tartozott hatáskörükbe.²⁹ Az 1871. évi XVIII. tc. 24. §-a kimondta, hogy a rendezett tanácsú városok árva- és gyámhatósági jogát az elnöki jogkörrel rendelkező polgármesterből, a városi ügyészből, a számvevőből, egy vagy több ülnökből és a jegyzőből álló árvaszék gyakorolja. Tagja még a testületnek a szavazati joggal nem rendelkező közgyám. Az árvaszék a közgyűlésnek alárendelt önkormányzati szerv volt, amelynek ülnökeit a képviselők választották meg.³⁰

Az évtizedekre meghatározó jelentőségű *Gyt. anyagi és eljárásjogi rendelkezéseket* is tartalmazott és egységes rendezést tűzött ki célul, a kor Európájának egyik legmodernebb gyámtörvényeként.³¹ A kiskorúság korhatára 24 év alatt volt, ekkor vagy atyai hatalom vagy gyámság alatt kellett állnia a kiskorúnak. A gyám elsősorban az apa által nevezett gyám ennek hiányában az anya vagy más törvényes gyám és végső soron a kirendelt gyám lehetett.³²

A törvény szerint a gyámhatóság legfőbb feladata a gyámoltak és gondnokoltak szellemi és anyagi érdekeinek a megóvása és az előmozdítása volt, amely minden korábbi rendelkezéshez képest nagy előrelépést jelentett a gyámolt tényleges védelme felé. A gyámi tisztség közhatalmi aktussal keletkeztetett jogviszonnyá vált, mely fő biztosítékát adta a gyámolt személyes és vagyoni érdekeinek védelmére.

Első fokon a törvényhatóságok és a rendezett tanácsú városok, kivételképpen pedig a községek *árvaszékei* látták el a gyámügyi feladatokat.³³ Felsőbb fokon a törvényhatósági bizottság, a közigazgatási bizottság, végső soron pedig a belügyminiszter járt el. A törvény szerint az *árvaszék* az érdemi határozatokat ülésben, testületileg hozta, az ülései pedig nyilvánosak voltak. Lehetőség volt ugyan a nyilvánosság kizárására a jó hírnév védelme vagy más érdeksérelem megelőzése céljából, de erről a tanácsnak még az ügy előadása előtt kellett döntenie. Az árvaszék sérelmes határozatai ellen az érdekelték számára biztosított volt a fellebbezés lehetősége. Egy közigazgatási elvi határozat értelmében a meghatározott ügyek vonatkozásában cselekvőképességgel nem rendelkező kiskorú

²⁶ 1877. évi XX. törvénycikk a gyámsági és gondnoksági ügyek rendezéséről in <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5784> 2015.03.12.

²⁷ Bana Attila – Horváth Attila – Máthé Gábor – Tóth Zoltán József: Magyar Állam-és jogtörténet Szerkesztő: Horváth Attila Budapest, 2014. 412.

²⁸ Az 1811. évi Osztrák Polgári Törvénykönyv hatályát kiterjesztették 1853. május 1-től Magyarországra, 1853. szeptember 1-től pedig Erdélyre is.

²⁹ Sipos László: A gyámsági jog és a gyámtörvény újraszabályozása a kiegyezés utáni kodifikációs folyamatban Ügyészségi Értesítő 1992/2-3.39-48.

³⁰ Zámbo Géza: A gyámhatóságok, árvaszékek szervezete, eljárása a kiegyezés után in: <http://jesz.ajk.elte.hu/zambo16.html> 2015.03.12.

³¹ Zámbo Géza: A gyámhatóságok, árvaszékek szervezete, eljárása a kiegyezés után in: <http://jesz.ajk.elte.hu/zambo16.html> 2015.03.12.

³² Izsóné dr. Acs Alexandra: A családjogi jogszabályok fejlődése, különös tekintettel az elmúlt 50 évre in: Ami a múltból elkísér a Családjogi törvény 50 éve: Gyekiczky Tamás (szerk.) Budapest, 2005. 93-110.

³³ Az árvaszék a régi magyar közigazgatásban az első fokon eljáró gyámhatóság volt, melyet a vármegyékben, városokban és egyes nagyobb községekben szerveztek meg olyan önkormányzati szakhatóságként, melynek feladata a kiskorúak és a gyámság alatt állók ügyeinek intézése volt. A tanácsok megalakulásával feladatkörét a tanácsok végrehajtó bizottságainak szociális osztályai vették át a 20. század második felében, majd ezt gyámhivatali rendszer váltotta fel.

gyámolt is élhetett a fellebbezés jogával ezen ügyek kapcsán, ekkor azonban a gyámot nem illette meg a képviseleti jogából egyébként eredő fellebbezés joga.³⁴

A törvény kötelezővé tette a községek számára a *közgyámok* alkalmazását,³⁵ aki a halaszthatatlan teendőket hivatalból köteles volt ellátni az anya, mint természetes gyám illetve a nevezett gyám hiányában, gyakorlatilag helyettesítette a gyámot kirendeléséig. Feladatai voltak továbbá a községbeli gyámoltak és gondnokoltak nyilvántartása, a gyámok és gondnokok feletti felügyelet gyakorlása. Mulasztás esetén jelentést tett a községnek vagy a gyámhatóságnak. A gyámrendelés szükségessége esetében javaslatot tett, annak személyére, közreműködött a leltározásnál. Gyakran ügygondnoknak is kirendelték a kiskorú érdekeinek védelmére, de felügyelt a községi jegyző által zár alá vett hagyatéokra, a számadás készítésében járatlan gyámok szóbeli elszámolását jegyzőkönyvbe vette, és a községnek vagy a gyámhatóságnak bemutatta. Ellátta továbbá mindazon teendőket, amelyet a törvény nem utalt más hatáskörébe, és amellyel a község vagy a gyámhatóság bízta meg, mint például a gyámpénztárral rendelkező községekben pénztárnoki vagy ellenőri feladatok ellátásával.³⁶ Ebből a felsorolásból is kitűnik, hogy a közgyám a kiskorúak vagyonkezelése terén nagyon fontos ellenőrző szerepet töltött be, amennyiben a feladatait lelkiismeretesen ellátta.

A *tiszti ügyész* gyámügyekben kifejtett tevékenysége egyfajta jogi szakértői tanácsadó volt egyrészt, másrészt a törvények és rendeletek megtartása felett való őrködés. A feladat ellátásához az árvaszék valamennyi érdemi határozata közlendő volt az ügyésszel. Az ügyész a másodfokú határozatokat is megfellebbezhette, az erről való döntés kizárólagosan az ügyész jogkörébe tartozott, az árvaszék legfeljebb felhívhatta a figyelmét a jogsértésre. A tiszti ügyész tevékenységének harmadik területe a gyámhatóság és a gyámoltak, gondnokoltak jogainak és érdekeinek az árvaszék megbízásából való védelme volt más hatóságok előtt. A gyámhatóság érdekeinek védelme főként a gyámpénztár hivatalból való képviselése volt. A tiszti ügyész volt köteles a felhívási pert a számadást be nem nyújtó gyám ellen megindítani, a kiskorúság meghosszabbítása iránti, illetve ennek megszüntetésére, valamint az atyai hatalom megszüntetésének feloldására irányuló perben a kiskorú érdekeinek védelmét ellátni.³⁷

A gyámhatóság a gyámok által benyújtott számadásokat a *számvevőnek* adta át megvizsgálás és véleménynyilvánítás céljából. A számvevőnek lehetősége volt arra, hogy az általa előterjesztett véleményre tett észrevételeket megismerje, és ennek fényében tegye meg a végső javaslatát. A számvevő hivatalból volt köteles az árvapénztári pénzkezelést ellenőrizni. Ennek keretében az árvapénztári naplót havonként, valamint az árvapénztári számadást és mérleget is köteles volt ellenőrizni, erről jelentést előterjeszteni. Ha az árvaszék a gyámot valamely összeg fizetésére, cselekmény megtételére vagy abbahagyására kötelezte, fellebbezéssel élhetett. Ezen jogorvoslati lehetőség kimerítését követően volt lehetősége a számadónak - a jogerős határozat pénzfizetésre kötelező rendelkezései ellen három hónapon belül - bírói útra terelni az ügyet.³⁸

A gyámtörvény a *vagyon* kérdéseket nagyon precízen szabályozta, a gyám számadási kötelezettséggel kezelte a gyámolt vagyonát, amit leltárral vett át. Az értékesebb ingóságokat, a készpénzt a

³⁴ A tanácsülési rendszert az 1923. évi XXXV. tc. és a 7740/1923. B. M. sz. rendelet megszüntette, és bevezette az előadói-ülnöki rendszert.

³⁵ Gyt. 68. §.

³⁶ Gyt. 170. §.

³⁷ Zámbo Géza: A gyerekvédelmi gyámság Szeged 2004. http://doktori.bibl.u-szeged.hu/542/1/de_2933.pdf 2015.03.12.

³⁸ Zámbo Géza: A gyerekvédelmi gyámság Szeged 2004. http://doktori.bibl.u-szeged.hu/542/1/de_2933.pdf 2015.03.12.

gyámhatóság letétbe vette, így azt a gyám nem kezelte, kivéve ha a gyámhatóság mégis engedélyezte, hogy a gyámnál maradjon, hogy a gyámolt használhassa azokat, illetve nevelésének fedezésére fordíthassák. Abban az esetben, ha az örökhagyó örökösül vagy hagyományosul kiskorú gyermekét vagy unokáját nevezte meg, a vagyon hasznélvezőéül pedig a szülőt vagy nagyszülőt jelölte ki, akkor a vagyon jövedelmének legfeljebb egyharmadát kitevő összeget a kiskorú nevelésére és tartására kellett fordítani. A pontos összeget a gyámhatóság állapította meg, de ha a határozatot a szülő vagy a nagyszülő sérelmesnek találta, jogerőre emelkedéstől számított három hónapon belül bírósághoz fordulhatott.³⁹

A beszolgáltatott pénzt és értékpapírokat az árvaszékek *gyámpénztárai*⁴⁰ kezelték, amelyek ezt a pénzt hasznosíthatták, így egyfajta hitelintézetként működtek azokat. A kiskorúak és gondnokoltak készpénzeit és értékeit 1903. január 1-ig a községi árvapénztárakban kezelték. A 123.000/1902. B. M. rendelet megszüntette a helyi pénzkezelést, és a megyeszékhelyen működő állampénztárakat bízta meg a központi gyámpénztári feladatok ellátásával.⁴¹

A *gyámpénztári kölcsönök*⁴² vonatkozásában a gyámtörvény további korlátozást vezetett be a korábbi szabályokhoz és gyakorlathoz képest. „A gyámpénztárnak ugyanis első sorban az az érdeke, hogy a kiskorúaknak és gondnokoltaknak a gyámpénztárban kezelt pénze minél nagyobb %-ban kamatoztassák; ami a jelen gazdasági viszonyok között és az 1877. XX. t.-c. korlátozó rendelkezéseire figyelemmel, csak úgy érhető el, ha a gyámpénztári pénzkészletnek minél nagyobb része helyeztetik el a magasabb % mellett kamatozó pupillaris biztosítékkal bíró s minden kockázat nélküli jelzálogos kölcsönökbe.”⁴³ Az ilyen kölcsön megszavazását magába foglaló határozat ellen csak a törvényben vagy rendeletben foglaltak meg nem tartása esetén volt helye fellebbezésnek. Ilyenkor a tiszti ügyésznek kötelessége volt a fellebbezés benyújtása. Meghatározott esetekben lehetőség volt arra, hogy a gyámhatóság határozatát sérelmesnek tartó fél bírói úton keressen orvoslást.

A gyám *kártérítési felelősséggel* tartozott az okozott károkért, ha pedig jól teljesítette munkáját *jutalomra* volt jogosult.⁴⁴ A vagyoni érdekek megóvásának kötelezettsége számos, a vagyont védő rendelkezés rögzítéséhez vezetett. A vagyon állagának „csonkítása” csak a kiskorú érdekében volt megengedhető. Ha a kiskorú számára előnyös volt, a vagyon állagának más megváltoztatása nem volt tiltott. Új vagyontárgyak megszerzésére azonban csak akkor volt lehetőség, ha a vételár kifizetésére elegendő készpénz állt rendelkezésre, illetve, ha a dolog megszerzése miatti adósság és a kamatok törlesztésére megfelelő fedezet volt.

³⁹ Gyt.98.§.-141.§.

⁴⁰ Gyt.285.§-300.§.

⁴¹ Zámbo Géza: A gyámhatóságok, árvaszékek szervezete, eljárása a kiegyezés után in:<http://jesz.ajk.elte.hu/zambo16.html>

⁴² Ilyen hirdetések alapján lehetett kölcsönért folyamodni a pénztárakhoz: „4303/1904. ikt. Szarvas község előljáróságától. Hirdetmény, Alólírott községi előljáróság közhírré teszi, hogy a községi képviselő testület által 41 kgy. 815/1904 ikt. szám alatt alkotott gyámpénztári kezelési szabályrendeletet a Magyar királyi belügyminister ur 33.686/V-a 1904. szám alatt jóváhagyta, ennél fogva a gyámpénztári kölcsönök ... 10 vagy 20 évitörlesztésre 5%-os kamatra fognak kiadni a szabályrendelet és az 1877 évi XX. tczikk 289 §-ának korlátai között. Az egyeseknek adható kölcsön legnagyobb összege 6000 koronában, legkisebb Összege 200 koronában van szabályrendeletileg megállapítva. Kölcsönt kérők a hivatalos órák alatt Jeszszky Frigyes gyámügyi jegyzőnél jelentkezhetnek, aki a jelzálogul felajánlott ingatlanok megbecsültetéséről gondoskodik. Kötelezvény minták ugyanott kaphatók. A gyámpénztárban ez idő szerint kölcsön kiadható 90.000 korona kész pénz áll rendelkezésre. A kölcsön iránti kérelmek az előljárói tanács által rendszerint azonnal tárgyalatnak, a kölcsön folyósítása azonban csak akkor történik, ha a kölcsönt megszavazó tanácsülési határozatban megszabott feltételeknek a fél minden tekintetben megfelelt. Szarvason, 1904. május hó 5-én. Salacz József főjegyző Kovács János t. bíró” in: http://www.epa.oszk.hu/01900/01970/00673/pdf/EPA01970_Szarvas_es_videke_1904_020.pdf 2015.03.12.

⁴³ Írta 1911. január 3-án az államtitkár egy debreceni városi rendelet kapcsán in: https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/155924/AVA_1911_01.pdf?sequence=12&isAllowed=y 2015.03.12.

⁴⁴ dr Sípos László: A gyámság joga Debrecen 2014.50-54.

Az árva *ingatlanvagyon*a még fokozottabb védelmet élvezett. Mint minden ingatlanon, az árva ingatlanán is csak úgy lehetett tulajdonjogot, jelzálogjogot, vagy bármely más dologi jogot szerezni, ha a tulajdonjogot a telekkönyvbe bejegyezték és a jogot az úgynevezett „telekkönyvi előzótól” szerezte. A telekkönyvbe való bármely bejegyzéshez azonban szükséges volt egy a gyámhatóság jóváhagyásával ellátott, következésképp írásban rögzített adásvételi szerződés. A vevő tulajdonjogának a telekkönyvbe való bejegyzésére főszabályként csak a teljes vételár kifizetése után kerülhetett sor. Kivételesen a vételár kétharmadának a kifizetése után is bejegyezték a tulajdonjogot, ha ily módon kedvezőbb vételárat sikerült elérni. Itt tehát a kiskorú érdekének a védelmében beiktatott törvényi kivételről van szó. A vételár hátralékát azonban a szerződésben rögzített időpontig, legkésőbb a kiskorú önjogúvá válásáig meg kellett fizetni. Az ingatlant a leltárban rögzített értékén alul csak akkor lehetett értékesíteni, ha a gazdasági helyzet folytán fennállt az elértéktelenedés veszélye, vagy az esetleges bírói árverés alkalmával még kisebb ár lett volna várható. A bírói árverés mellőzésére pedig csak akkor volt lehetőség, ha a biztos volt, hogy a befolyó vételár fedezi a terheket. A szabály érvényesülésének biztosítékként a gyámhatóság jóváhagyását csak az erről való meggyőződést követően adhatta meg.⁴⁵

A *gyám vagyonkezeléssel kapcsolatos feladatainak meghatározásánál* mindig az eset konkrét körülményei, a gyám és a gyámolt sajátosságai voltak az irányadók. Abban az esetben, ha a földbirtokon folytatott gazdálkodási rendszer jövőbeli jövedelmezőségét illetően kétségek merültek fel, a gyámhatóság szakértőt rendelt ki, és csak annak egyetértő véleménye esetén hagyta jóvá a gyámoltat. Gyárat, ipari üzemet, kereskedést akkor lehetett fenntartani, ha a gyámolt maga is ezzel foglalkozott, ha a gyámolt családjának ez volt a fő jövedelmi forrása, ha az ellenőrizhető és előreláthatólag jövedelmező üzlet egésze a gyámoltra szállt, ha az üzlet fenntartását a szakértői vélemények támogatták. Ha a gyámoltat csak az üzlet egy része illette meg, a gyámolt részét biztosítani kellett. A kiskorú tulajdonában lévő vagy tulajdonába jutó értékpapírok és magánkötvények további létét (megtartását, értékesítését, felmondását) illetően a gyámhatóság döntött a gyám és a szülők, nagyszülők, esetleg más rokonok meghallgatását, illetve a később a tulajdonába jutó értékpapírok tekintetében a gyám javaslatának meghallgatását követően. A magánkötvények nagyobb kockázatot hordoztak magukban, ezért ezeket biztosítani, ennek hiányában felmondani volt szükséges.⁴⁶

A gyámhatóság köteles volt *nyilvántartást* vezetni a gyámoltak személyi és vagyoni viszonyairól, a gyámokról, a nagykorúság bekövetkeztének határidejéről. A gyámhatóságnak ki kellett jelölni azt a tisztviselőt, aki a nyilvántartások vezetésére és azoknak az elnöknek való rendszeres bemutatására köteles. Az elnök pedig köteles volt ezt ellenőrizni és mulasztás esetén a szükséges lépéseket megtenni.⁴⁷

A Gyt. a fentiekén túl rengeteg részletszabállyal igyekezett valamennyi gyámsággal összefüggő életviszonyt szabályozni, lerakva a modern gyámi jogintézmény alapjait. Figyelemreméltó továbbá, hogy mennyivel többféle kontrollmechanizmust ismert a gyámoltak vagyonának megóvása érdekében a törvény, mint a mai szabályozóink.

⁴⁵ Zámbo Géza: A gyerekvédelmi gyámság Szeged 2004. http://doktori.bibl.u-szeged.hu/542/1/de_2933.pdf 2015.03.12.

⁴⁶ Zámbo Géza: A gyámhatóságok, árvaszékek szervezete, eljárása a kiegyezés után in: <http://jesz.ajk.elte.hu/zambo16.html> 2015.03.12.

⁴⁷ Zámbo Géza: A gyámhatóságok, árvaszékek szervezete, eljárása a kiegyezés után in: <http://jesz.ajk.elte.hu/zambo16.html> 2015.03.12.

Érdekességképpen említtem meg, hogy a dualizmus alatt a gyakorlatban működő gyámság témája Jókai és más korabeli szerzők műveiben gyakran fordult elő, a jogintézmény ábrázolása mindenképp a kor hétköznapjaiból táplálkozott, de a művészi szabadság formálta megjelenítését. Jókai egyébként maga is viselt gyámságot két gyermek felett.⁴⁸

VI. A II. világháború utáni időszak; a modern családjog és gyermekvédelem kialakulása

Alapvető jellegű és szükségszerű változást hoztak a gyermekvédelem területén is II. világháború alatt történtek jobb megértésére irányuló szociálpszichológiai kutatások és elméletek. Az, hogy egy gyermekkel mi történik otthon, az iskolában a 20. század második felében már nem lehetett az adott közeg magánügye. Az oktatás és gyermekek szociális jogainak biztosítása közfeladattá vált a kialakuló modern jóléti államokban. A gyermeki jogok érvényesítése érdekében a törvényalkotók és a különböző intézmények munkája nyomán mind jobban kialakult a gyermekek és a fiatalok védelmét hangsúlyozó környezet és a szülők ezzel kapcsolatos szerepe is jelentős mértékben átformálódott. A gyermekmunka tilalma vagy a gyermekvédelmi rendszer felállítása, a harmadik és negyedik generációs alapjogok megjelenése mögött lényegében szociológiai, társadalomtudományi és ezen belül is gyermektudományi vívmányok, tudományos eredmények álltak.⁴⁹ A gyermekek jogainak kimunkálása mely csak a 20. században történt meg, együttjárt a jóléti államok által biztosított szociális minimumokkal, illetve annak elfogadásával, hogy az állam akár pozitív diszkrimináció⁵⁰ keresztül is a kiszolgáltatott társadalmi csoportok megvédésére törekszik. A gyermek mint sui generis védendő lény és mint az állami intézmények hálójába font ellátott állampolgár jogi fogalommá vált a modern államokban. Az apai hatalom megtörése, illetve a gyermeki jogok megjelenése az állam számára elsősorban kötelezettségek növekedését jelentette. A modern jogalkalmazás a gyermeki jogok terén törekszik arra, hogy az egyes személyekre irányuló fokozott egyéni törődést helyezze előtérbe. A gyakorlatban ez a jogalkalmazók, valamint a különböző szakemberek tényleges együttműködését feltételezi.

Általánosan elfogadottá vált, hogy a gyermekek a felnőttektől eltérő szükségletekkel, gondolkodással, világlátással rendelkező egyének, akik életkorukból és fejlettségükkel adódóan egy olyan sajátos csoportot képviselnek, amelynek jól körülírható, önálló érdekei és szükségletei vannak, akik jogaik aktív alanyai, azzal hogy jogaik speciális szerkezetűek, amik csak mások, leginkább a szülők, illetve a gyermekek ellátásában, nevelésében, oktatásában részt vevők kötelezettségeinek meghatározása és teljesítése útján érvényesülhetnek.⁵¹ A jogszabályoknak, az oktatásnak és egyéb állami intézményeknek is figyelembe kell venniük ezeket. Mivel a gyermek nevelése teljes egészében már nem a nevelő magánügye szükségszerűen került mind több életviszony pontos szabályozásra, így a szülői felügyelet tartalma, a szülők jogai és kötelességei is. A gyermekek nevelésére és a gondoskodásukra vonatkozóan felállított szabályok, intézmények működésének milyenségét az adott társadalom hatalmi struktúrája, a gyengébb kisebbségekhez való viszonya, a megtermelt javak újraelosztási rendszere és mindezek kulturális háttere befolyásolta.

⁴⁸ Fábri Anna, Jókai-Magyarország (a modernizálódó 19. századi magyar társadalom képe Jókai Mór regényeiben), Budapest 1991.211.

⁴⁹ Erről bővebben írtam: Kulcsár Judit: A gyermekek társadalmi helyzete, interperszonális viszonyai kultúrtörténeti, társadalomtudományi megközelítésekben http://www.ajk.elte.hu/file/THEMIS_2014_dec.pdf 151-184. (hivatkozások ott)

⁵⁰ Fontos ilyen polgári jogi szabály szűkebben vett témámon, a vagyonkezelésen belül például a kiskorú jognyilatkozatának relatív semmissége: „A kiskorúság miatti korlátozott cselekvőképességen vagy cselekvőképtelenségen alapuló semmisségre annak érdekében lehet hivatkozni, akinek cselekvőképessége korlátozott vagy hiányzik.” mely változatlanul került át az 1959. évi IV. törvényből az új Ptk-ba.

⁵¹ Rác Andrea: Posztadoleszcenkek az ontológiai stádiumban megrekedt állami gyermekvédelem rendszerében Budapest 2009. in: <http://www.mtapti.hu/pdf/mtracza.pdf> 2015.03.12.

A II. világháborúban és az azt követően lezajlott tulajdoni jogsértések, traumatizáló hatása tagadhatatlan. Valószínűleg a vagyoni jogokat érintő jogtudat és joggyakorlat sem maradhatott érintetlenül. Milyen fontossággal bírhatott a háború után az amúgy is megnövekedett számú árva és elhagyott gyermekek esetlegesen meglévő vagyonának kérdése az átélte, de fel nem dolgozott történelmi tapasztalatok hatására? Jelen dolgozatban nincs módom ezt a kérdést tárgyalni, csak jelezni szeretném ennek a szociálpszichológiai jelenségnek a korabeli joggyakorlatra feltételezhetően meglévő hatását. A másik személyének és vagyonának tiszteletben nem tartása olyan elementáris élménye lehetett a korabeli háborút túlélő magyar társadalomnak, mely a kiskorúak vagyonát érintő általános attitűdre is kivetülhetett.

VII. 1945-1997 időszak alatti magyar szabályozásának rövid összefoglalása

A gyámtörvényt követő jogalkotási mérföldkő jogtörténetünkben az 1952. évi IV. törvény a házasságról, családról és gyámságról (a továbbiakban: Csjt.) volt. Ez a törvény helyezte hatályon kívül a gyámtörvényt.

A Csjt. hatályba lépésével „hivatalosan” is létrejött a modern és elkülönült családjog,⁵² mint önálló jogág⁵³ valamint emellett kiépült az intézményes állami gyerekvédelem. A 20. században a családjog „kinőtt” a polgári jogból, annyi védendő értéket és speciális életviszonyt kezdett szabályozni, hogy a klasszikus polgári jogi szabályozási kereteket már szétfeszítette.⁵⁴

A *gyerekvédelem* szakigazgatási és intézményi rendszere, mely nemcsak hogy külön jogágot keletkeztetett, de a gyámság állami gondozottakra vonatkozó külön szabályokat alkotott.

A gyámság jogintézménye tehát a polgári jog, a családjog és gyerekvédelem halmazának metszetébe került. A gyámság fajtájától függ hogy, melyik jogág szabályai töltik ki nagyobb részben tartalmát illetve adnak speciális szabályozást annak. A *hivatásos gyámság* bevezetése rendeleti úton már 1945-ben megtörtént.⁵⁵ A háború után nagy tömegben jelentkező árvák részére a jogszabályi változások függvényében ez valamilyen közhivatalt ellátó személy gyámként való kirendelését jelentette. Célja pedig a Gyt.-ben alapvetően lefektetett magángyámság államosítása volt.

A modern jogrendszerekben a szülői felügyelet mint fő jogintézményhez képest a gyámságot, mint a *szülői felügyeletet helyettesítő vagy pótló* jogintézményt definiálták. A gyámság tehát olyan jogintézménnyé vált, amely szülői felügyelet hiányában a kiskorúak gondviselését, képviselését, vagyonának kezelését a gyámhatóság által kirendelt gyám személyén keresztül biztosítja. A szülői felügyelet és a gyámság egymást kizáró jogintézmények főszabály szerint.⁵⁶

A szülői felügyelet alatt nem álló gyermeknek feltétlen joga van arra, hogy számára a gyámhatóság a lehető leggyorsabban, alkalmas gyámot rendeljen. A gyámra összességében a szülői felügyelet gyakorló szülő jogaira és kötelességeire vonatkozó szabályok az irányadóak, kivéve, hogy nem kötelezhető arra, hogy a gyámoltját saját lakásába fogadja és eltartsa kivéve, ha más jogviszony

⁵² Dr. Weiss Emília: Az új Polgári Törvénykönyv és a családjogi viszonyok szabályozása PJK. 2000/2., 4-13.

⁵³ Ennek fontos elméleti összegzése volt Nizsalovszky Endre: A család jogi rendjének alapjai. (Budapest, 1963.) című munkája

⁵⁴ Az új Ptk. ismét egyesítette a klasszikus polgári jogi területeket a családjoggal, de ennek elemzését most nem tárgyalom.

⁵⁵ 10.470/1945 ME rendelet

⁵⁶ A vagyonkezelés esetében azonban a vagyonkezelő eseti gondnok, a szülői felügyeleti jog részjogosítványaiából egyet gyakorolt: a vagyonkezelés jogát. 2014-től vagyonkezelő eseti gyám a megnevezése.

alapján köteles erre, valamint nem nevezhetett gyámot és sokkal nagyobb hatósági kontroll mellett működik, mint egy szülő.⁵⁷

A gyámság alapszabályait a Csjt. illetve a 1959. évi IV. törvény a Polgári Törvénykönyvről (a továbbiakban: Ptk.) a képviselő, cselekvőképesség szabályaival együttesen határozták meg. Az állami gondoskodásban élők felett gyakorolt *intézeti gyámság* speciális jogintézmény volt *1945-től*.⁵⁸ Így *jogilag is kettévált* az állami gondoskodásba vett gyermekek gyámsága és a hagyományos gyámság. A gyámrendelés hatósági aktusként a gyámhivatalok hatáskörébe tartozott, kivéve az intézeti gyámságot, ahol az intézeti elhelyezés ipso iure keletkeztetett gyámi jogviszonyt.

1945 és 1997 között a Csjt. és Ptk. szabályozási tárgyköréhez kapcsolódó *novellákkal*,⁵⁹ de főként alsóbb szintű *egyéb normákkal*⁶⁰ szabályozták és alakították ki gyámságra és vagyonkezelő eseti gondnokságra vonatkozó szabályokat.

Az intézeti gyám intézményének fennállása alatt a különböző jogszabályi módosítások miatt, hol kötelező jelleggel, hol opcionálisan *vagyonkezelő eseti gondnok* kezelte az intézeti gyámság alatt álló állami gondozottak vagyonát. Ez utóbbi esetben az intézeti gyám helyett csak akkor, ha őt a gyámhivatal mentesítette a vagyonkezelés feladatai alól.

Az intézeti gyámság bevezetésével megszűnt a gyámpénztárak működése és a gyámoltak pénzét az *OTP-nél kezelt gyámi betétbe* kellett elhelyezni.⁶¹

A vagyonkezelésre történő felhatalmazást követően az intézeti gyámnak gyámoltja vagyonát olyan gondossággal kellett kezelnie, mint sajátját, a gyámhatóság ebben a körben utasítási jogkört gyakorolt felette, de el nem mozdíthatta tisztségéből. Az intézeti gyám a kiskorút képviselhet peres és peren kívüli ügyekben, hatóságok, bíróságok előtt, továbbá – a szülőhöz hasonlóan – köteles volt a jognyilatkozatok tekintetében a gyámhatóság jóváhagyását kérni. Az intézeti gyám – elsősorban a hozzá tartozó nagy gyermeklétszámra tekintettel – nem tudott megfelelni a korszerű gyermekvédelem által támasztott követelményeknek, hiszen feladatait nem tudta közvetlenül, személyes módon ellátni.⁶²

A jogirodalom és a gyermekvédelmi szakma is az intézeti gyámi jogkör fokozatos korszerűsítését szorgalmazta a gyermekvédelem törvényi szabályozásának igényével egyidejűleg. A jogintézmény megszüntetésre került 1997-ben az *egységes gyámság* bevezetésével.⁶³ 1997-től a nevelésbe vett gyermekek gyámságának eltérő szabályait az 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról (a továbbiakban: Gyvt.) tartalmazta a Csjt.-vel összhangban. A Ptk. és Csjt. irányadó szabályai a gyámság általános szabályozását, míg az 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet a gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról (a továbbiakban: Gyer.) és a Gyvt. pedig az állami gondoskodásban élők feletti gyámságra vonatkozó speciális szabályokat is tartalmazták. A gyámok vagyonkezelési feladatai, szabályai tehát valamennyi gyámra egységesen vonatkoztak ezután.

⁵⁷ például Csjt. 102. §

⁵⁸ 10.470/1945 ME rendelet

⁵⁹ 1974. évi I. Csjt. novella valamint 1986. IV. törvény

⁶⁰ 10.470/1945 ME rendelet, 12.050/1948. Kormányrendelet, 10./1952.BM utasítás, 955-84/1954. OM utasítás, 14/1955. OM utasítás, 51/1954. MT rendelet, 6/1969. MM rendelet, 20/1969. Kormányrendelet, 107/1970. MM utasítás

⁶¹ 10.470/1945 ME rendelet

⁶² Zámbó Géza: A gyermekvédelmi gyámság Szeged 2004. in:http://doktori.bibl.u-szeged.hu/542/1/de_2933.pdf 2015.03.09.

⁶³ Zámbó Géza: A gyermekvédelmi gyámság Szeged 2004. in:http://doktori.bibl.u-szeged.hu/542/1/de_2933.pdf 2015. 03.09.

VIII. Az egységes gyámság jogintézménye az 1997-2014-ig tartó időszakban

1989-ben a New Yorki Egyezményben összegződött az a jogfejlődési tendencia, mely kialakította a gyermeki jogok katalógusát. A gyermeki jogok külön absztrakciós szintet képeznek a jogági struktúrában, mert azok a „gyermek” jogalanyra megalkotott jogok rendszere, összessége. Ezek lehetnek más jogágba tartozó jogi normák éppúgy, mint speciális csak gyermekekre vonatkozó jogok, vagy általános emberi és polgári jogok. A gyermeki jogok általában valamely konkrét ágazati-szakmai jogviszonyban érvényesülnek, vagy sérülnek.⁶⁴

A Gyvt. preambulumban utal New Yorki Egyezményre.

A Gyvt. alapján tehát gyám lehetett a családba fogadó személye, a nevelőszülő, a gyermekotthon vezetője illetve a hivatásos gyám, aki a TEGYESZ⁶⁵ –nél munkaviszony keretében látta el gyámi munkáját. Az átmeneti illetve tartós nevelésbe vettek⁶⁶ köre alatt a családba fogadottak kivételével azokat a gyermekeket értette az új törvény, akiknél a szülő szülői felügyeletei joga átmenetileg, tartósan szünetelt, avagy végérvényesen megszűnt. A gyámhivatal határozatában állapította meg a nevelésbe vételt és rendelte ki az új törvényes képviselőt, aki vagy eseti gondnok vagy gyám volt.

A vagyonkezelést illetően az 1945-től kezdődő, folyamatos jogszabályi változásokon keresztül kialakultak és formálódtak⁶⁷ a gyámi és eseti gondnoki (a továbbiakban együtt: gyámi) vagyonkezelés legfőbb intézményei és szabályai. Ilyenek voltak a kezelt vagyon *leltárral történő átvétele*, a vagyonkezelésre feljogosított személy rendszeres illetve *végszámadási kötelezettsége*, a vagyonra vonatkozó jogügyletek, felhasználás, hasznosítás *gyámhivatali jóváhagyáshoz kötése* illetve azok előzetes *kontrollja*, a *beszolgáltatási kötelezettség* szabályai, a gyámi fenntartású letéti számlák kezelése valamint a *kiskorú jognyilatkozatainak* megtételi szabályai és gyakorlata, az érvénytelen jognyilatkozatok köre, amelyeket a törvényes képviselő útján sem tehetett meg a kiskorú.⁶⁸

A vagyonkezelésre sok esetben a gyámhatóság mérlegelésétől függően illetve a gyám kérelme alapján vagyonkezelő eseti gondnok⁶⁹ kirendelésére került sor, melynek indoka a *különleges szakértelmet* kívánó vagyonkezelés volt. Ekkor vagyonkezelési ügyekben az eseti gondnok járhatott csak el és képviselhetette a gondnokoltat.

Kialakult és formálódott a kezelendő *vagyon körének, tárgyának meghatározása* is. A kiskorú keresménye például nem tartozott a gyámi vagyonkezelés hatálya alá, melyet már a Ptk. rögzített.⁷⁰ A különböző típusú szociális juttatások besorolása azonban változott, például a családi pótlék 2012.

⁶⁴ Dr. Bíró Endre: Gyermeki anyagi jogok in:http://www.gyermek.joghaz.hu/dokumentumok/Gyermeki_anyagi_jogok.pdf 2015.03.12.

⁶⁵ Területi Gyermekvédelmi Szakszolgálat, melyet szintén a Gyvt. hozott létre megyénként valamint a Fővárosban in:1997. évi XXXI. törvény 60-66. §. és a GYIVI-kezt váltotta fel.

⁶⁶ Az állami gondozott kifejezést váltotta fel.

⁶⁷ Sok jogintézményt természetesen már a gyámtörvény is ismert, ahogy azt ismertetem a vonatkozó részekben.

⁶⁸ 1959. évi IV. törvény Ptk. 12/A-13/B. §: A kiskorú ajándékozása, idegen kötelezettségért ellenérték nélküli felelősségvállalása vagy jogról való lemondása.

⁶⁹ Új Ptk. Csjk. 4:155. §: jelenleg vagyonkezelő eseti gyámnak hívják.

⁷⁰ Ptk. 12/A § (3)

január 1.-je után kikerült a gyámi vagyonkezelés hatálya alól, míg az árvajáradék mindvégig benne maradt.⁷¹

A gyámi vagyonkezelés fontos alapelve lett a gyámtörvényhez képest, hogy a gyám munkájáért *ellenszolgáltatásban nem részesülhetett*, azonban a hivatásos és gyermekvédelemben dolgozó gyámok közalkalmazotti státuszban, *munkabért* kaptak munkájukért. A munkával járó kiadásainak megtérítését valamennyi gyám kérhette, a hivatásos gyám ezt a munkáltatójától, míg a hagyományos gyám a gyámi vagyon terhére igényelhette.

A Csjt.103.§. alapján a gyám a gyámhatóság rendszeres *felügyelete és irányítása* alatt állt és a gyám intézkedéseit megváltoztathatta. A Gyvt. 85. §-nak (4) bekezdése értelmében a „gyám tevékenységét a gyámhivatal irányítja és ellenőrzi”. A Gyer. 140. § szerint pedig gyámhivatal a gyámot a gyermek érdekében megfelelő intézkedés megtételére utasíthatja. Itt nincs mód az utasításért való felelősség polgári jogi illetve munkajogi szabályait elemezni, de jelezni szeretném, hogy véleményem szerint ez egy ellentmondásos jogi helyzet a gyámi vagyonkezelési gyakorlat szempontjából. Az utasíthatóság és a gyám személyében való felelőssége (melyről alább ejtek szót) nehezen egyeztethető a gyakorlatban, abból a szempontból, hogy végül ki vállalja egy adott jogcselekményért ténylegesen a felelősséget. Bár kétségtelen, hogy a gyámhivatali határozat jogerejénél fogva ad felmentést a gyámnak, de egy szövevényesebb ügyben nehéz kideríteni ki miért felelős. A gyakorlatban, gyakran a megfelelő szakértelem hiánya okán is, a gyámhivatalok ritkán utasítanak konkrét jogügyletekre gyámokat vagyonkezelési ügyekben. Ezt a helyzetet a 2014. után életbe lépett új szabályozók⁷² sem kívánták tisztázni.

A gyámnak a rendes vagyonkezelés szabályai szerint ugyanazzal a gondossággal kellett eljárni, mint saját ügyeiben. A gyámi vagyonkezelés felelősségi szabályai szerint mind a szándékosan, mind pedig a gondatlanul okozott kárért feleltek. Számadás elmulasztásáért, vagy annak helytelensége okán számadási per indítható a gyám ellen.

A munkaviszonyban tevékenykedő gyámok felelőssége a mai napig rendezetlen, mivel a hagyományos gyám felelőssége és a munkaviszony felelősségi szabályai együtt vonatkoznak rájuk és a joghézag miatt nehéz feloldani az ebből fakadó gyakorlati ellentmondásokat. A NYUFIG⁷³ joggyakorlatában például rendszeresen előfordult, hogy a nem járó, de már kifizetett árvajáradék visszaszerzése érdekében a hivatásos gyám személyes vagyonára kezdeményeznek végrehajtási eljárást. A hivatásos gyámok a munkakörüket a munkajogban nemcsak szokatlan, hanem talán egyedülálló módon polgárjogi felelősség alapján végzik. Ebben a felelősségi formában a gyám nemcsak a szándékosan vagy a súlyos gondatlansággal okozott kárért felel, hanem az enyhe gondatlansággal okozottért is. Tipikusan ilyennek számít egy ellátás igénylésének az elmaradása, illetve késedelme, valamint a gyermeknek ezzel okozott kár. Ez a felelősségi forma talán a Csjt.-ből származott, leginkább is annak a szemléletéből, mert a törvény szövege expressis verbis ezt a felelősségi formát nem nevesíti. A gyermekvédelemben működő hivatásos gyámra vonatkozó külön

⁷¹ 1998. évi LXXXIV. törvény a családok támogatásáról: „13. § A gyermekotthon vezetője, a javítóintézet igazgatója vagy a büntetés-végrehajtási intézet igazgatója a gyermekotthonban, javítóintézetben vagy büntetés-végrehajtási intézetben lévő és gyermekvédelmi gondoskodás alatt álló gyermekekre tekintettel járó családi pótlék teljes összegét a gyermek teljes körű ellátására vagy ellátásának kiegészítésére használja fel.

⁷² Az új Ptk. 4:237. § (2), Gyer 140.§. (1) ... A gyám jogkörének korlátozása és intézkedéseinek megváltoztatása különösen a törvényes képviselőt, a vagyonkezelés körében, vagy valamely meghatározott ügyben indokolt.

⁷³ Nyugdíjfolyósítási Igazgatóság

felelősségi szabályok nem voltak. A Gyvt. 85. §-nak (4) bekezdése értelmében a „gyám tevékenységét a gyámhivatal irányítja és ellenőrzi”...a feladatainak az ellátásához a területi gyermekvédelmi szakszolgálat segítséget nyújt.” A szakszolgálat, aki nem mellesleg a gyám munkáltatója számtalan esetben nem segíti a hivatásos gyám munkáját megfelelően⁷⁴ (például késedelmes kézbesítés, szignálás, szakszerűtlen munkáltatói utasítás), az ebből fakadó gyámi mulasztás polgárjogi következményeit elsődlegesen a hivatásos gyám viseli, hiszen az okozott kárért a gyámhivatal be is perelheti. Ezen problémák feloldására szintén nem került sor 2014. után.⁷⁵

A kiskorú vagyonát megőrizni és gyarapítani kellett elvileg, a vagyon jövedelme a kiskorú szükségleteire fordítható volt, a gyámhivatal pénzfelhasználási engedélyével. A vagyon állag ilyen célra csak gyámhatósági engedéllyel és ultima ratioként volt a szabályok szerint igénybe vehető. A gyakorlatban az állami nevelésbe vett gyermekek vagyonának felhasználása, kezelése ad hoc módon zajlott és zajlik manapság is, mivel a rendszer valódi kontrollt nem épített ki. Jellemző a vagyonkezelő, de sokszor a gyámhivatal hozzá nem értése és hanyagsága, melynek valós jogi következményei az adott szakszolgálattól és gyámhivaltól függenek. A gyámhivatali és gyámi vagyonkezelési szabályok betartására a vagyonkezelő valamint a vagyonkezelő kontrollját ellátó gyámhivatali dolgozó hozzáértése és lelkiismeretessége függvényében változik. A partikularizmus, az ad hoc jogkövetés, és a tényleges jogi következmények hiánya azt eredményezte, hogy a vagyon megmaradása és hasznosulása kis túlzással a szerencsén múlik. Maga a vagyonnal bíró kiskorú jogérvényesítési képessége még nagykorúvá válása esetén is elhanyagolható. Az önálló vagyonkezelésre történő felkészítés pedig hivatalos formában nem létezett és sem a gyakorlat sem a jogalkotó nem próbált erre valamilyen hathatós segítséget nyújtani, leszámítva a gyenge lábakon álló utógondozói ellátást. Ebben sem történt változás.

A gyám joga és kötelessége tehát, hogy gondoskodjon a vagyon megfelelő hasznosításáról és a rendes vagyonkezelés szabályai szerint intézze ügyeit. A leltár alapján való átvétel a törvény szerint kötelező, mégis sok gyámhatósági kirendelő határozat még a vagyon megnevezését is nélkülözte. Gyakori probléma volt, hogy a gyámok rendszerint nem tettek eleget az ingatlanvagyon kezelési kötelezettségüknek vagy olyan ügyleteket eszközöltek, mely kifejezetten kárt okozott az ingatlanban. Más kérdés, hogy ezen ingatlanok hasznosítása általában lehetetlen, mert lelakott, megterhelt és súlyosan deprimált állapotban vannak. A hivatásos gyám semmilyen segítséget nem tud igénybe venni, amely megkönnyítené az ingatlan hasznosítását. A vagyon állagát meg kell óvni, az ezzel kapcsolatosan felmerült kiadásokat finanszírozni kell, esetlegesen gondoskodni kell az ingatlan bérebe adásáról, vagy értékesítéséről, ehhez azonban kiadások szükségesek és itt sokszor elakad a folyamat. A gyámok tehát a gyakorlatban a vagyonmegőrzést próbálják meg elérni, akinek azonban ez sem sikerül ad hoc módon számíthat csak a gyámhatóságtól szankcióra.

A gyakorlatban az állami gondoskodásban élő gyermek részére, ha van valamilyen rendszeres bevétele, nyitni kell egy gyámhatósági fenntartásos folyószámlát részére és a pénzt ott kell tartani, a számla kezelője a gyám. A gyermek írásbeli kérelme alapján, a gyám kérelmezi a gyámhivaltól az úgynevezett pénz felszabadítási kérelemmel, hogy vásárolhasson magának valamit a folyószámlán lévő pénzből, amivel aztán a gyám a gyámhivatal felé elszámol. Még mindig előfordul, hogy a kiskorúak pénzfelhasználási kérelme esetében automatikusan javasolják a kért összeg kifizetését,

⁷⁴Ez az adott TEGYESZ -től is függött lsd. erről: Györfi Éva: A szakellátásban élő gyerekek vagyonának kezelése - Egy komplex szolgáltatás kiépülése a Fővárosi Tegyesz-ben 2010/3. szám <http://www.csagyi.hu/component/k2/item/178> 2015.03.12.

⁷⁵ az új Ptk. 4:244. §: A gyám a gyámsága alatt álló gyermeknek a vagyonkezelés során okozott kárért a szerződésen kívül okozott kárért való felelősség általános szabályai szerint felel.

minden különösebb megfontolás nélkül. Ha a gyám vagy a gyámhivatal nem támogatja a kiskorú kérelmét, akkor nem költethet a folyószámlán lévő készpénzvagyonából. A gyermeknek jár zsebpénz egyébiránt, amit a gondozási helyétől (nevelőszülő, ill. gyermekotthon) kell megkapnia. Ezt önállóan használhatja fel, úgyszintén az esetleges ösztöndíját vagy munkabérét.

Nagyobb összegű készpénzvagyon esetében is csak a legkritikább esetben kezdeményezik a vagyonkezelők annak befektetését.

A számadások ellenőrzése általában formai jellegű, a végszámadást a nagykorúság elérésekor a gyám a nagykorú felé teszi, melyet a gyámhivatal nem köteles ellenőrizni. Így a vagyonkezelés sem gyám, sem a nagykorúvá vált személy számára nem végződik megnyugtatóan és jogilag is lezárt módon.

Nem megoldott a hivatásos gyámság hivatalos helyettesítése sem, így amikor az szabadságon van kérdéses, hogy köteles-e a gyám bármilyen azonnali pl. állagmegóvási jogcselekményt megtenni, vagy hatósági, bírósági eljárásban résztvenni. A munkajogi szabályok alapján nem. Azonban a gyámság, mint csak személyesen ellátható tevékenység felfogása szerint igen.

A fenti problémák jó részét mind a gyámhivatali dolgozók, mind a hivatásos gyámok esetében az esetlegesen előforduló szakértelem hiánya, a leterheltség és a hathatós vagyonvédelem infrastrukturális hiányai pl. tulajdoni laphoz férés nehézkessége, intézmény által megbízott ügyvéd hiánya valamint joghézagok sora okozták.

A nevelőszülői gyám, vagyonkezelőként, amennyiben nem rendelkezett megfelelő tudással és rutinnal, komoly nehézségekbe ütközött a vagyonkezelést illetően. Ez esetben kérhette eseti gondnok kirendelését a vagyonkezelői feladatok ellátására.

Az intézményvezető gyámok ellátták egy darabig a gyámolt vagyonkezeléséhez kapcsolódó feladatokat, azonban ez olyan terhet jelentett számukra, melyet igyekeztek a korábbi vagyonkezelő eseti gondnoknak vagy ügyvédeknek megbízás alapján tovább delegálni, így azonban a felelősség áttételes lett. Így 2002-től elsősorban TEGYESZ alkalmazásában lévő eseti gondnok kirendelésére kerülhetett sor a bonyolultabb vagyonkezelések esetében.⁷⁶

A 2014.-től bevezetésre kerülő gyermekvédelmi gyám az aki elsősorban ellátja a kiskorú vagyonának kezelését, a nevelőszülő illetve az intézményvezető erre már nem rendelhető ki, mivel gyám sem lehet.

IX. Lezárás

⁷⁶ 2002. évi IX. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény módosításáról 62. § (1) A Gyvt. 87. §-ának (1) bekezdése helyébe a következő rendelkezés lép: „(1) A gyám joga és kötelessége, hogy a gyermeket személyi és - ha erre a nevelőszülő a gyámhivatal felhatalmazta - vagyoni ügyeiben képviselje.”

(2) A Gyvt. 87. §-ának (4) bekezdése a következő második mondatral egészül ki: „Nem minősül különleges szakértelmet igénylő ügynek a gyermeket megillető családi pótlék, iskoláztatási támogatás, illetve árvaellátás igénylése, valamint annak gyámhatósági betétben való elhelyezése és kezelése.”

(3) A Gyvt. 87. §-ának (5) bekezdése helyébe a következő rendelkezés lép: „(5) A gyámhivatal a (4) bekezdésben foglalt eseti gondnokot elsősorban a területi gyermekvédelmi szakszolgálatnak, illetve - ha a gyermekotthont vagy nevelőszülői hálózatot nem állami szerv tartja fenn, illetve működteti - a működtetőnek ezzel a munkakörrel megbízott munkatársai közül jelöli ki.”

Az intézményesülés kiterjesztése és a gyermeki jogok szabályozása a *jogállami* kontextusban az jelenti, hogy az minden egyes gyermekre nézve kikényszeríthető, és garanciális védelmet nyújt. A gyermekek érdekében létrejött intézményrendszernek is tiszteletben kell tartania más emberek alapvető jogait, nota bene magukét a gyerekekét is. A gyermeki jogok érvényre juttatása sem szolgálhatja az emberi jogokat tiszteletben tartó, jogkövető szülő illetve gyermek magánszférájának eltiprását vagy döntési lehetőségeinek megnyirbálását, de a kiszolgáltatott helyzetek minimalizálást és az azokban történő hathatós védelmet igen. Így a gyermekkel való bánásmód jogi aspektusaihoz kapcsolódva egy konszenzusos ösztársadalmi tartalmi minimumnak kell létrejönnie, mely a legtöbb szereplőt önkéntes jogkövetésre sarkall. A hatalommal nem visszaélő, de „érzékeny” társadalmi alrendszerek, interakciók és intézmények valamint a szolidaritás együttese jelenthet garanciát minden gyermeket érintő jogi kérdésben, ennek hiányában a jogsértések kódolva lesznek, akkor is, ha amúgy az állami kontroll jól és hatékonyan működik. Ha a társadalom nem demokratikus, szolidáris a kiszolgáltatottjaival, a gyermeki jogok sem tudnak érvényesülni megfelelően. A gyermekek személyiségének tiszteletben tartása és jogainak érvényre juttatása terén a hatalommal nem visszaélő interperszonális viszonyok és társadalmilag determinált uralmi helyzetek demokratikus és ugyanakkor pozitívan diszkrimináló „megoldásai”, kulcsfontosságú szerepet töltenek be a jó gyakorlat kialakulása szempontjából. A gyermeki jogok megsértése, a gyermekkel való rossz bánásmód a hatalommal és felelősséggel bíró személy vagy közösség cselekvéseiből fakad.

A 2014.-től életbelépő jogszabály módosulások által formálódó aktuális állapotok nem sokban különböznek az azt megelőző helyzettől, a rendszer lényeges megújuláson nem esett át, sőt a vagyonkezelés szempontjából valószínűleg még jobban megterhelődött.

Egy készülő phd dolgozat keretében szeretnék foglalkozni a kiskorúak vagyonának védelmével és gondolom majd tovább a fent vázolt problémákat, több adatot és hatósági, bírósági joggyakorlatot vizsgálva. Szeretnék megfogalmazni olyan javaslatokat, melyekkel hatékonyabbá lehet tenni a kiskorúak vagyonának megőrzését és gyarapítását, mivel vagyonkezelési rendszer teljes átstrukturálására lenne szükség véleményem szerint.